

Aproximació sociolingüística a la llengua de signes a les Illes Balears

Lluís Barceló-Coblijn

Universitat de les Illes Balears

lluis.barcelo@uib.cat

Recepció: 20/04/2018, acceptació: 22/11/2018

Resum: Actualment no hi ha gaire publicacions sobre la llengua de signes a les Illes Balears. El territori illenc és part del territori on s'estén la llengua catalana des de 1229, però com sol passar amb les llengües de signes, no hi ha una relació directa entre l'administració, la llengua oral predominant i la llengua de signes. A més a més de la llengua catalana, actualment a les illes Balears conviuen la llengua castellana i d'altres 162 llengües orals i també una llengua de signes, entroncada amb llengua de signes espanyola (LSE), però amb importants influències de la llengua de signes catalana (LSC) i la llengua de signes valenciana de l'LSE.

L'objectiu d'aquest treball és fer una primera aproximació a la situació sociolingüística de la comunitat de sords i d'usuaris de la llengua de signes a les Illes Balears.

Paraules clau: llengua de signes, sociolingüística, Illes Balears, llengua de signes catalana, llengua de signes espanyola

Aproximación sociolingüística a la lengua de signos en las Islas Baleares

Resumen: Actualmente no existen muchas publicaciones sobre la lengua de signos en las Islas Baleares. El territorio isleño es parte del territorio donde se extiende la lengua catalana desde 1229, pero como suele pasar con las lenguas de signos, no hay una relación directa entre la administración, la lengua oral predominante i la lengua o lenguas de signos. Además de la lengua catalana y la castellana, actualmente en las islas Baleares conviven otras 162 lenguas y también una lengua de signos, entroncada con la lengua de signos española (LSE), pero con importantes influencias de la lengua de signos catalana (LSC) y la variante valenciana de la LSE.

El objetivo de este trabajo es hacer una primera aproximación a la situación sociolingüística de la comunidad de sordos i de usuarios de la lengua de signos en las islas Baleares.

Palabras clave: lengua de signos, sociolingüística, Islas Baleares, lengua de signos catalana, lengua de signos española

Sociolinguistic Approach to Sign Language at the Balearic Islands

Abstract: Nowadays there are no references on sign language at the Balearic Islands. This island territory is part of the territory where the Catalan language is spoken since 1229, although it often happens in the case of sign languages, there is no match between administration, the predominant oral language and the sign language. Besides Catalan and Spanish, one can find on the islands at least 162 languages and one sign language, which is

rooted in the Spanish Sign Language (LSE), though with an important influence from the Catalan Sign Language (LSC) and the LSE in Valencia.

The present work aims to make a first approach to the sociolinguistic situation of the deaf community and users of the sign language at the Balearic islands.

Key words: sign language, sociolinguistics, Balearic Islands, Catalan Sign Language, Spanish Sign Language

1. INTRODUCCIÓ

Actualment no hi ha gaire estudis sobre llengües de signes i les Illes Balears. El territori illenc és part del domini on s'estén la llengua catalana des de 1229, però com sol passar amb les llengües de signes, no té perquè haver-hi una relació directa entre l'Administració, la llengua oral predominant i la llengua o llengües de signes que s'hi donen. A més a més de la llengua catalana, actualment al territori de les quatre illes Balears conviuen la llengua castellana i d'altres 162 llengües (Canyelles 2012) i també dues llengües de signes: la llengua de signes catalana (LSC) entroncada amb llengua de signes espanyola (LSE), però amb importants influències de la LSC i la variant valenciana de la LSE.

L'objectiu d'aquest treball és fer una primera aproximació a la situació sociolingüística de la comunitat de persones sordes i d'usuaris de la llengua de signes a les Illes Balears.

2. UNA MICA D'HISTÒRIA SOBRE LA COMUNITAT SORDA A LES ILLES BALEARS

Cap a finals del segle XIX no existia a les Illes Balears cap centre educatiu per a la comunitat sorda. Persones com Margalida Jofre i Roca (1905-1968), sorda des dels dos anys per mor d'un accident, havien d'anar a la península si volien rebre una educació escolar que atengués la seva condició de persones sordes. Un dels centres era l'escola per a nines sordes i cegues de la Puríssima (creat a Barcelona el 1903). Allà Margalida Jofre rebé la seva formació i en acabar l'etapa acadèmica tornà a Mallorca. La primera cosa que feu va ser un cens de la població sorda de l'illa. Ben a punt de proclamar-se la Segona República Espanyola, Margalida Jofre cercava la manera d'atendre els infants sords de les quatre illes Balears¹. No va ser fins després de la Guerra Civil, ja cap a l'any 1940, que s'inicià el projecte educatiu de crear un centre de la Puríssima a Mallorca. Per a tal efecte, quatre monges franciscanes de València vengueren cap a Mallorca i fundaren el primer centre a Palma, al carrer de Zagrana. L'any següent es creà una associació per organitzar i atendre la comunitat de persones sordes. I així es creà una delegació d'Acció Catòlica de Sordmuts (1942). Encara avui dia, el centre educatiu de referència és el col·legi de la Puríssima². El centre es creà a Palma l'any 1941 i ha hagut de canviar de lloc en diverses ocasions. D'ençà l'any 1969 són a la ubicació actual i la seva tasca ha romàs ininterrompuda fins avui dia. Aquest centre té un centre d'educació especial per a alumnes amb deficiència auditiva o plurideficients i un centre ocupacional per a persones discapacitades majors de 16 anys. Actualment la gran majoria de persones sordes de les illes han anat a aquest centre. Fassin

¹ En principi, les illes Balears són Mallorca i Menorca, i les illes Pitiüses són Eivissa i Formentera. La comunitat autònoma va rebre el nom de *Comunitat Autònoma de les Illes Balears*, incloses les Pitiüses. Aquesta denominació conjunta ja és avui dia d'ús popular. En aquest treball es parlarà de les *Illes Balears* per fer referència a aquesta figura administrativa i inclourà les quatre grans illes (avui dia illes menors com Cabrera o Dragonera ja no estan poblades i per tant no es tenen en compte).

de l'illa que fossin, els infants eren internats en aquest centre educatiu (àdhuc els qui provenien d'altres pobles de Mallorca).

Es pot dir aleshores que la comunitat de persones sordes pren forma de manera organitzada a partir de la creació d'aquest centre, i això farà que la llengua de signes usada pels habitants balears acabi tenint una sèrie de característiques especials que es comentaran a continuació.

L'educació de la comunitat sorda es va centralitzar en aquest centre fins a finals de la dècada dels 80. A partir de 1984 es començà amb la integració a les escoles, és a dir, que els infants sords començaren a anar a escola amb oïdors. Per llei, l'infant sord hauria de rebre el suport d'un intèrpret de llengua de signes. A la pràctica, els infants solen ser atesos per una persona especialista en audició i llenguatge i en qualque ocasió (en comptats casos i per decisió de l'equip educatiu i dels pares) se sol·licita un intèrpret.

Aquest canvi en la pedagogia ha estat fonamental pel que fa a l'evolució de les llengües de signes a les illes Balears, com es veurà a continuació.

3. USUARIS DE LA LLENGUA DE SIGNES A LES ILLES BALEARS

Schembri i Johnston assenyalen: «Els signants de les comunitats sordes urbanes [...] són excepcionals entre les comunitats lingüístiques en tant que són comunitats minoritàries extremament petites enmig de comunitats majoritàries més grans» (Schembri i Johnston 2010: 86). Vegem el per què d'aïtal afirmació. La població a l'Estat espanyol és de 46.528.966 i el nombre d'usuaris sords de la LSE a l'Estat espanyol seria d'uns 70.000 individus aproximadament, si hom hi aplica el percentatge dins l'àmbit europeu (0,15 %). No obstant això, hi ha estudis fets per la European Union of the Deaf (EUD) i per De Wit (2008) que indiquen una població sensiblement major, ço és, d'entre 120.000 i 150.000 persones sordes usuàries d'una llengua de signes³.

S'estima que a les Illes Balears hi ha actualment 1.115.999 habitants censats. Segons l'Institut Nacional d'Estadística, unes 15.300 persones de les illes presenten qualque mena de discapacitat auditiva. D'aquest conjunt de persones el nombre de persones sordes usuàries d'una llengua de signes es calcula en 1.674 persones aproximadament⁴. El nombre d'usuaris de llengües de signes, de moment basat en les persones sordes i sordcegues (prelocutives i postlocutives), és sempre aproximat, donat el fet que se n'exclouen grups poblacionals com per exemple familiars (en diferent grau) que són oïdors, encara que coneguin també una llengua de signes.

Dades més exactes, tot i que sensiblement menors, són les gestionades per la Federació de Sords de les Illes Balears (FSIB), la qual atén avui un total de 225 persones sordes. D'aquestes, es considera que un 95 % són usuaris d'una llengua de signes. Com veurem a continuació, a les Illes Balears es reconeix l'existència de dues llengües de signes: la LSE en la seva variant illenca (en aquest treball, LSE-IB) i la LSC.

³ Dades de la Confederación Estatal de Personas Sordas (CNSE) i la Federación Española de Intérpretes de Lengua de Signos y Guías-Intérpretes (FILSE).

⁴ És un centre vinculat a les Hermanas Franciscanas de la Inmaculada i actualment acull tant infant oïdors com sords.

TAULA 1. Nombre de persones sordes ateses per la FSIB a les Illes Balears i la seva distribució per illes i gènere

Illla	Usuaris	Homes	Dones
Mallorca	176	81	95
Menorca	36	18	18
Eivissa i Formentera	13	7	6
Total	226	106	119

4. QUINA LLENGUA DE SIGNES?

El panorama actual de la llengua de signes a les Illes Balears és un que agrada a qualsevol sociolingüista: complex i divers. La geografia de les illes ha determinat sempre el decurs de les llengües, i les llengües de signes no se n'escapen.

Durant la primera meitat del segle XX, la llengua de signes comuna per a la majoria d'habitants de les quatre illes Balears era (és) una variant local de la LSE (d'ara endavant, anomenarem aquesta variant *LSE-IB*); és a dir, que la majoria de persones sordes que aprenien una llengua de signes, aprenia una variant local de la llengua de signes espanyola, tot i que amb peculiaritats locals i manlleus d'altres variants. La variant valenciana de la LSE hi ha exercit una important influència quant a lèxic, igual que la llengua de signes catalana o LSC. La fundadora del primer centre educatiu per a persones sordes a les Illes Balears, Margalida Jofre (1905-1968), pel fet de rebre la seva formació al Principat de Catalunya, es formà en LSC. En aquest centre la llengua de signes no era llengua acadèmica, però hi havia alguns professors sords. A més a més, posteriorment diverses persones es formaren a Alacant, amb la qual cosa s'importaren signes i expressions de la variant valenciana de la LSE. Per tant, d'ambdues llengües se n'han incorporat signes.

D'altra banda —i com era esperable—, els usuaris illencs han creat els seus propis signes també. Aquesta peculiar situació geogràfica i sociolingüística ha fet que els usuaris de la LSE-IB a les Illes Balears, malgrat de ser conscients d'usar la LSE, tinguin una certa percepció de distanciament entre la LSE-IB i la resta de llengües o variants, sigui la LSE estàndard, sigui la LSC.

La LSE-IB era el sistema comú entre la majoria de les persones sordes de les quatre illes (però no de tothom, car se sap de alguns que anaren al Principat per a la seva formació escolar). Això va ser així sobretot fins a finals de la dècada dels 80 del segle XX, quan la majoria de persones sordes de les quatre illes encara eren internats al centre la Puríssima. Emperò, ja en la dècada dels 90 el panorama escolar havia canviat radicalment i els sords de Menorca, Eivissa i Formentera ja no es traslladen a Mallorca. Quer (2010: 244) ha assenyalat: “L'existència d'escoles de sords en un país determina, en moltes ocasions, les variants dialectals que puguem trobar dins del domini lingüístic d'una llengua de signes”. Podem imaginar aleshores que deixar d'anar a la Puríssima i deixar de coincidir amb els altres illencs ha tingut un efecte important en les llengües de signes que s'usen a les illes. Això, sumat a aspectes relacionats amb l'Administració, ha produït una diversitat lingüística força interessant:

- A Menorca han tingut una tradició més procliu a l'ús de la llengua de signes. Però a més a més, s'ha produït un canvi lingüístic. Mentre que les generacions de més edat (les persones sordes de més de 40 anys) que foren internades a Mallorca signen en la variant illenca de la LSE, un canvi en l'Administració facilità l'arribada de formadors i intèrprets que coneixien la LSC. El resultat és que avui dia la LSC

és la llengua de signes més emprada entre les generacions més joves (i, és clar, també per gent que s'havia format al Principat).

- A Mallorca, amb una tradició més forta de l'oralisme, es continua usant la LSE-IB, la qual es considera popularment una barreja de LSE, LSC i la variant valenciana de la LSE. El nivell d'intercomprensió entre signants de LSC i LSE-IB es considera alt, per bé que sempre hi ha vocabulari que no es coneix i se n'ha de demanar el significat. S'ha de tenir en compte que, d'ençà la conquesta catalana el 1229, moltíssimes de les famílies de les quatre illes Balears sempre han tengut una part dels seus membres tant al País Valencià com al Principat de Catalunya. Això és una realitat que afecta la llengua catalana i per tant ha d'afectar —en major o menor mesura— la llengua de signes també, ja que les relacions familiars provoquen situacions d'interacció i aleshores es pot produir l'intercanvi de lèxic, expressions o estructures sintàctiques. Per aquest motiu és de preveure que en un futur continuarà havent-hi contacte lingüístic entre aquests quatre sistemes (la LSC, la LSE estàndard, la seva variant valenciana i la variant de les Illes Balears). De signes propis de la LSE-IB, per exemple, n'hi ha tot un grup⁵ (vegeu l'Annex): el mot per a dir *sí* era diferent, per bé que avui és en declivi i a punt de desaparèixer. També l'alfabet dactilològic té diferències, com el signe per a la lletra *s*. Coses més idiosincràtiques, com *pa-amb-oli* / *pa-amb-tomàquet* —com es veu, diferent oralment en català illenc/peninsular—, té el mateix signe tant a les Illes Balears com al Principat. En canvi, *sobrassada*, que es diu igual en els dialectes catalans, té un signe en LSC i un altre de diferent en LSE-IB⁶.
- Eivissa i Formentera van juntes, tant pel que fa a la llengua catalana com pel que fa a la llengua de signes. A Eivissa el corrent oralista es més fort que a les altres illes. Actualment la LSE-IB d'Eivissa ha rebut una major influència de la LSE estàndard i ja s'han deixat de signar signes que eren propis de la LSE-IB, com per exemple *gris*, o *sí*

Res no fa pensar que hi pugui haver una regressió cap a l'escenari inicial en què les persones sordes tornin a anar a Mallorca per a la seva escolarització. Ans al contrari, sembla que els infants sords de cada illa —amb l'excepció de Formentera— continuaran essent escolaritzats a la seva illa de naixement. És per aquest motiu que, donat el panorama actual, la situació lingüística podria continuar canviant de tal manera que en un futur s'hagi de deixar de parlar de la LSE-IB —com a variant lingüística comuna de més d'una illa—, i començar a fer ús d'un terme per a cada illa.

5. SOBRE EL BILINGÜISME I EL TRILINGÜISME A LES ILLES BALEARS

⁵ Aquestes impressions es basen en entrevistes fetes a usuaris de LSE-IB, ja que encara no existeixen treballs científics sobre el lèxic —ni cap altre aspecte lingüístic— de la LSE-IB. Els entrevistats coincideixen en assenyalar la influència que han tengut —i té encara— l'origen dels formadors i intèrprets: durant uns anys, a Mallorca vingueren formadors valencians i després foren reemplaçats per gent d'Andalusia i sembla que en cada cas això ha tengut com a conseqüència l'arribada de nous signes que no eren coneguts per les generacions de més edat. Falten, emperò, treballs detallats que abordin aquest aspecte.

⁶ En LSC el signe *sobrassada* integra un moviment molt semblant a quan hom escampa quelcom cremós damunt el pa. En LSE-IB s'imita el moviment del ganivet quan es clava al coll del porc, amb el dit índex al coll, a prop d'un costat de la mandíbula, fent rotar la mà.

⁷ De la mateixa manera que a Menorca, les generacions de més edat d'Eivissa que foren internades a Mallorca fan ús de la LSE-IB.

L'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears estableix que la llengua autòctona de les illes, el català, comparteix cooficialitat amb el castellà (això és així tant a l'estatut de 1983, com al de 2007). A més a més, amb l'anomenat *Decret de mínims* (Decret 92/1997, de 4 de juliol) es regula l'ús i l'ensenyament de la llengua catalana i en llengua catalana en els centres docents no universitaris de les Illes Balears. D'aquesta manera, almenys el 50 % de l'ensenyament ha de ser en llengua catalana i això ha afavorit que avui dia la majoria d'estudiants assoleixin el coneixement d'ambdues llengües.

Dins de la comunitat de persones sordes de les Illes Balears, a banda de persones que només signen però no parlen ni català ni castellà (sovint persones majors), hi ha individus que són bilingües (la majoria en una llengua de signes-castellà i d'altres —pocs— en una llengua de signes-català) i, finalment, d'altres —no gaires— que són trilingües (una llengua de signes-castellà-català).

Com ja s'ha dit, la tradició pedagògica més arrelada a les Illes Balears adopta l'oralisme i aquesta metodologia s'ha duit a terme sovint en castellà. L'excepció és Menorca, la població de la qual ha desenvolupat una preferència per l'ensenyament de la llengua de signes a nins sords, la LSC. A Eivissa seria on menys tradició hi ha de formació i ensenyament de llengua de signes. Formentera comparteix amb Eivissa l'associació de persones sordes, i actualment es té constància de dues persones sordes que resideixen en aquesta illa⁸.

A més a més, als Centres d'Educació Infantil i Primària (CEIP) o als Instituts d'Ensenyament Secundari (IES) s'hi sol aplicar una adaptació curricular “significativa”, la qual sovint ha comportat deixar d'ensenyar en gran part o de manera absoluta la llengua catalana o la llengua anglesa. Això ha fet que, en general, la majoria de persones sordes de les Illes Balears tinguin un coneixement molt minso de lectoescriptura en llengua catalana (o bé no en tenen en absolut), i per tant, la seva lectoescriptura s'ha fet fonamentalment en llengua castellana. Això sembla que va canviant amb les noves generacions, però depèn en bona mesura del centre escolar.

Es calcula que, fins fa uns vint anys, la majoria de persones sordes de les Illes Balears eren analfabetes funcionals. Això ha canviat molt en les darreres dècades, tot i que la majoria de les persones sordes que aconsegueixen acabar l'ESO ho sol fer amb adaptacions curriculars “significatives” (les quals, com ja s'ha dit, sovint poden excloure el català, però també l'anglès).

6. EDUCACIÓ I SORDESA A LES ILLES BALEARS

En general, el fet de ser sord a les Illes Balears és un condicionant important per a l'educació reglada. Com passa sovint i en gairebé tots els països, a les Illes Balears hi ha gent que es posiciona a favor de l'oralisme i d'altres que estan a favor de l'educació a través d'una llengua de signes (cf. Frigola 2010 per a un resum històric sobre aquest aspecte). Malgrat que a Primària l'infant sord té (oficialment) el suport institucional per a tenir una persona que faci d'intèrpret de llengua de signes, el fet és que en arribar a la Secundària no són gaires aquells que acaben el cicle. L'infant sord té suport institucional en tota la vessant exclusivament oralista, amb mestres d'audició i llenguatge. El suport en llengua de signes només s'ha donat en els darrers vint anys i en molt pocs casos (i no sempre per intèrprets titulats)⁹. Les dificultats en l'aprenentatge de llengües estrangeres orals (p.e. l'anglès) s'agreugen si no es compta amb la presència de la llengua de signes a les aules, essent un dels factors importants del fracàs escolar entre els alumnes amb sordesa.

⁸ Se sap de dos casos de formenters sords que s'han traslladat a Eivissa.

⁹ El servei d'intèrprets a les Illes Balears començà el 1990.

Respecte dels estudis superiors, la FSIB té constància de només tres persones sordes de les Illes Balears que hagin acabat els estudis universitaris¹⁰. Només aquest nombre ja indica el baix educatiu al qual és sotmesa la població sorda a les Illes Balears.

Sobre la manera d'accedir als coneixements, es diferencien dues estratègies: la primera seria l'anomenat *bilingüisme*. Per exemple, al Principat de Catalunya existeix l'escola Tres Pins, a Barcelona, que té un projecte educatiu inclusiu de tal manera que els alumnes sords (un 10 %) comparteixen aula amb els oïdors. Alhora, els oïdors també aprenen la LSC. Actualment, no hi ha cap centre educatiu d'aquest tipus a cap de les quatre illes on es faci ús de la llengua de signes com a llengua vehicular. Per tant, es recorre a la segona opció, que és que en principi l'alumne tingui el suport d'un intèrpret (o, com sol passar en la majoria d'ocasions, amb un logopeda o un mestre especialitzat en d'audició i llenguatge) que faci la feina de traduir la llengua oral en què s'imparteix una determinada matèria.

No obstant això, sí que es comencen a fer accions en aquesta direcció. Per exemple, des de 2017, a Menorca hi ha una escoleta, Ses Canaletes (Sant Lluís), en la qual es fa un curs bàsic de LSC a pares i a infants de 0-3 anys i se'ls ensenya els signes bàsics (una mica de vocabulari, salutacions, etc.). Es preveu que es repeteixi enguany, el 2018, i la FSIB intenta que això s'implanti també a Mallorca. D'altra banda, s'estan impulsant projectes de formació en llengua de signes per a psicòlegs, pedagogs, Equips d'Orientació Educativa i per als Serveis d'Atenció Primerenca, per a que es puguin comunicar amb els infants sords per mitjà de la llengua de signes¹¹. La importància de la formació rau en el fet que aquests equips de professionals són els que gestionen i deriven els casos d'infants amb sordesa o dèficit d'audició.

7. MARC LEGAL DE LA LLENGUA DE SIGNES A LES ILLES BALEARS

Les llengües de signes a les Illes Balears s'emparen en la legislació espanyola tot i que en els darrers anys hi ha hagut certs canvis en la legislació balear que afecta la comunitat d'usuaris de llengües de signes (vegeu Taula 2).

En el cas de les lleis autonòmiques, aquestes no han servit sempre per augmentar-ne drets i accés a materials adaptats a la llengua de signes. Per exemple, la llei audiovisual autonòmica redueix el nombre d'hores que els canals autonòmics —com ara IB3— han d'oferir a productes audiovisuals adaptats a la LSE. Mentre que la llei estatal estableix que almenys deu hores a la setmana la programació ha d'estar adaptada a la llengua de signes (en programes de divulgació cultural, informatius i infantils), a les Illes Balears la llei autonòmica redueix aquest nombre a tan sols tres hores. A més a més i de manera crucial, la llei no obliga sinó que diu que s'intentarà promoure l'adaptació a la llengua de signes.

A tot això se li ha d'afegir el fet que s'ha comentat a les seccions anteriors: la comunitat sorda de les Illes Balears es troba en la situació que com que molts d'ells no han rebut una formació de lectoescriptura en català, els subtítols en català tampoc no els ajuden gaire.

¹⁰ N'hi ha una quarta en vies d'acabar-los, a la UIB.

¹¹ Aquests solen estar en contacte també amb l'ADECOSOR (l'Agent de Desenvolupament de la Comunitat Sorda), que sol fer de nexa entre les famílies i les federacions, les associacions o amb diferents àmbits de la societat (educatiu, sanitari, laboral).

Legislació estatal

Constitució espanyola (art. 10, 14 i 49), en què es reconeix la igualtat i la promoció de les persones amb discapacitat.

- Llei 51/2003, de 2 de desembre, sobre la igualtat d'oportunitats, no discriminació i accessibilitat universal de les persones amb discapacitat.
- Reial decret 366/2007, de 16 de març, segons el qual s'estableixen les condicions d'accessibilitat i no discriminació de les persones amb discapacitat en les seves relacions amb l'Administració General de l'Estat.
- Llei 27/2007, de 23 d'octubre, per la qual es reconeixen les llengües de signes espanyoles i se'n regulen els mitjans de suport a la comunicació oral de les persones sordes, amb discapacitat auditiva i sordcegues.
- Llei 7/2010, de 31 de març, Llei Estatal de la Comunicació Audiovisual.
- Reial decret 921/2010, de 16 de juliol, segons la qual es modifica l'Estatut del Reial patronat sobre la discapacitat aprovat pel Reial decret 946/2001, de 3 d'agost, per regular el Centre de Normalització Lingüística de la Llengua de Signes Espanyola.
- Llei 26/2011, d'1 d'agost, d'adaptació normativa a la convenció internacional sobre els drets de les persones amb discapacitat.
- Reial decret legislatiu 1/2013, de 29 de novembre, segons el qual s'aprova el Text Refós de la Llei General de drets de les persones amb discapacitat i llur inclusió social.

Legislació autonòmica de les Illes Balears

- Estatut d'Autonomia de les Illes Balears, 2007 (art. 19.3), segons el qual les administracions públiques de les Illes Balears garantiran l'ús de la llengua de signes pròpia de les persones sordes, la qual haurà de ser objecte d'ensenyament, protecció i respecte.
- Llei 13/2010, de 9 de desembre, sobre la publicitat institucional de les Illes Balears.
- Llei audiovisual de les Illes Balears, 5/2013, d'1 d'octubre.
- Llei d'accessibilitat universal de les Illes Balears, 8/2017, de 3 d'agost.

Enllaços consultats: 21 març de 2018

Malgrat que les diferències entre el Principat i les Illes Balears pel que fa al suport legal a la llengua de signes són clares i notables, s'ha detectat un canvi evident en l'actuació de les institucions il·lenques. Des de la comunitat sorda s'ha treballat —i es treballa cada dia— per canviar la perspectiva que se sol tenir de les persones sordes (relacionada sovint amb malaltia o amb deficiència). Tal com apunta Muñoz: «Si, al contrari, ens referim a minoria lingüística i a cultura sorda, les conseqüències en són les polítiques de reconeixement de la diversitat, que obliguen a modificar les actituds davant les minories i a construir una societat accessible per a tothom» (2010: 19). Per exemple, el Consell de Mallorca fa anys que celebra tant el dia internacional de les llengües de signes catalana i espanyola com el dia internacional de la persona sorda, amb actes institucionals i amb activitats culturals¹².

¹² Per exemple, el poeta en LSE Miguel Angel San Pedro ha estat convidat al Consell de Mallorca.

I en l'àmbit educatiu superior, a la Universitat de les Illes Balears, la llengua de signes ja és present en qualcunes de les assignatures d'Educació Infantil i comença a fer-se present en estudis de Filologia. Queda molt de camí encara, emperò, fins que les llengües de signes siguin reconegudes com a llengües pròpies per la societat de les Illes Balears. Com diu Quer: «El problema de base és que la llengua de signes no està associada necessàriament de manera unívoca a una ètnia ni a un estat o nació. Per aquest motiu és més difícil visualitzar-la dins el conjunt de la societat com a llengua pròpiament dita i no com a sistema de comunicació associat a una discapacitat o limitació sensorial» (2010: 244).

8. CLOENDA

Amb aquesta aproximació inicial¹³ a la LSE-IB hem intentat fer un esbós inicial de la situació sociolingüística de la comunitat sorda de les Illes Balears. La LSE-IB és una variant local de la LSE amb importants influències de la LSC i la LSV. Les influències s'han d'entendre com a conseqüència històrica i del marc geogràfic de la comunitat sorda de les illes i com a efecte col·lateral de la llengua oral, la catalana, pròpia de les illes. La comunitat sorda pertany en bona mesura —però no al complet— a famílies del col·lectiu de catalanoparlants de les illes. No obstant això, la comunitat sorda, quan ha tengut accés a la lectoescriptura, la majoria de vegades ho ha fet a través del castellà i no del català, a causa de les adaptacions pedagògiques que s'hi apliquen.

Respecte de la normalització lingüística, malgrat que en l'àmbit legislatiu s'ha avançat força en els darrers anys —assolint «els objectius mínims» que comporten el reconeixement de les llengües de signes, en termes de Quer (2010: 246) i de Boix i Vila (1998: 319-321)—, la comunitat sorda de les Illes Balears no té encara un suport fort i incondicional que l'ajudi en aspectes tan bàsics com l'educació, de tal manera que ser sord avui dia a les Illes Balears és un condicionant important de cara al nivell d'estudis que podrà assolir l'estudiant sord.

9. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

BOIX, EMILI; VILA, F. XAVIER (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.

CANYELLES, CATERINA (2012). Les llengües de la immigració a les Illes Balears. *Llengua i ús*, 51: 113-124.

FRIGOLA, SANTIAGO (2010). «La comunidad sorda de Catalunya». JOAN MARTÍ I CASTELL I JOSEP M. MESTRES I SERRA [cur.]. *Les llengües de signes com a llengües minoritàries: perspectives lingüístiques, socials i polítiques* (Actes del seminari del CUIMPB-CEL 2008). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 29-54.

MUÑOZ, ENCARNA (2010). «El procés de reconeixement de la llengua de signes catalana des de la comunitat sorda». JOAN MARTÍ I CASTELL I JOSEP M. MESTRES I SERRA [cur.]. *Les llengües de signes com a llengües minoritàries: perspectives lingüístiques, socials i*

(19-09-2016); el mateix Consell, en motiu del dia internacional de les persones sordes, convidà l'agrupació teatral *El Grito*, la qual va fer una obra de teatre en llengua de signes al carrer (29-09-2018).

¹³ En aquest treball ha estat fonamental la col·laboració de la FSIB, sense l'ajuda de la qual m'hauria estat del tot impossible fer-lo. Vull agrair n'Ana Maria Ruiz, n'Ana Rosa Abejón, na Laura García, n'Ariadna Monjo i n'Olga López Marín el seu ajut en la recaptació d'informació i pels comentaris i entrevistes. Sense elles aquest treball no hagués estat possible. Qualsevol error restant és responsabilitat meua. Agraïm també l'esforç dels revisors anònims que han ajudat a millorar aquest treball.

polítiques (Actes del seminari del CUIMPB-CEL 2008). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 19-27.

QUER, JOSEP (2010). «La normalització de les llengües de signes». JOAN MARTÍ I CASTELL I JOSEP M. MESTRES I SERRA [cur.]. *Les llengües de signes com a llengües minoritàries: perspectives lingüístiques, socials i polítiques* (Actes del seminari del CUIMPB-CEL 2008). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 239-256.

SCHEMBRI, A. DAM; JOHNSTON, TREVOR. (2010). «La sociolingüística de les llengües de signes». *Les llengües de signes com a llengües minoritàries: perspectives lingüístiques, socials i polítiques* (Actes del seminari del CUIMPB-CEL 2008). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 85-119.

DE WIT, M. (2008). *Sign Language Interpreting in Europe*. Baarn, the Netherlands: Maya de Wit.

ANNEX. SIGNES PROPIS MANLLEVATS EN LSE-IB

A continuació es presenta una breu mostra de lèxic que caracteritza la LSE-IB i que són d'ús comú. Donat que la LSE-IB és en principi una variant de la LSE, només s'hi ha marcat si el signe era exclusiu de la LSE-IB, o bé si provenia de la LSC o de la variant valenciana de la LSE.

SIGNE	LSE-IB	LSV	LSC
SÍ	*(en vies de desaparèixer)		
PA-AMB-OLI/PA-AMB-TOMÀQUET			*
BALEARS	*(en vies de desaparèixer)		
LLETRA S	*		
ABRIL	*	*(no és l'oficial però s'empra)	
MAIG	*		
JUNY		*	
EXAMEN	*		
HOSPITAL	*		
GRIS	*		
GROC	*		
MARRÓ	*		
TARONJA	*		
DIVENDRES	*		
SOBRASSADA	*		
TARDA			*
DILLUNS			*
DE RES		*	
DOLENT		*	
MAL (DOLOR)			*
CA			*
PAGÈS			*